

„Ak je niekde raj na zemi, tak je to tu.“ Legenda hovorí, že tak opísal v 17. storočí himalájsky región Kašmír slávny Džahángír, vládca z dynastie Veľkých Mughalov. Kašmír a jeho južné himalájske svahy sú skutočne nádherné. Turisti obdivujúci zelené údolia a zasnežené končiare tam však nechodia. Možno pár odvážlivcov vyhľadávajúcich vojnovú turistiku. Podľa niektorých štatistik tam zomiera každý deň 15 ľudí. Konflikt o Kašmír sa rozhorel pred 55 rokmi. V ktorý deň sa to presne stalo, je ešte aj dnes nejasné, ale uvádza sa často 26. október 1947. Nejasná zostáva aj budúcnosť Kašmíru rozdeleného medzi Indiu a Pakistan.

Spor je rovnako starý ako oba štáty, ktoré vznikli na troskách britského impéria v roku 1947. Dillí nazýva Kašmír „korunou Indie“ a pre Islamabad je „pakistanskou krčnou žilou“. Kašmírčania žijú v oddelených sektoroch vytvorených prevažne hinduistickou Indiou a moslimským Pakistanom. Indické mapy ukazujú región ako jednu oblasť a Dillí trvá na tom, že nikdy nepustí Pakistanu čo len piadť územia.

Odchod Britov z juhovýchodnej Ázie - Britskej Indie - a odovzdávanie moci novým štátom sprevádzali poľutovaniahodné udalosti. Primitívne vraždenie, obrovské presuny obyvateľstva. Bol to zmätok a improvizácia. A za takýchto okolností sa rozhodovalo aj o Kašmíre. Ten patril medzi kniežacie štáty, ktoré neboli podriadené priamo britskej správe. Väčšina sa pridala k Indii, kašmírske kniežactvo s prevažne moslimským obyvateľstvom dlho váhalo.

Možnosti mal kašmírsky maharadža Hari Singh tri - pridať sa k Indii, Pakistanu, alebo si ďalej udržať plnú nezávislosť. Veľmi dlho váhal, kam sa pridať. Väčšinu v Kašmíre tvorili moslimovia a tí svoju budúcnosť rozhodne nespájali s novou Indiou. On bol hinduista, a tak sa ako najlepšie riešenie javila stredná cesta - zachovanie nezávislosti kniežactva.

Snažil sa stále hrať o čas. Tlak zvonku ho napokon prinútili rozhodnúť sa a vzdať sa sna o nezávislosti. Najprv prišla v septembri 1947 hospodárska blokáda Pakistanu. Zastavil všetky dodávky surovín a tovaru do oblasti (rozdelenie britskej Indie bolo nešťastné aj v tom, že v Pakistane zostala väčšina spracovateľských podnikov, zatiaľ čo v Indii boli suroviny).

Od 22. októbra začali do Kašmíru z pakistanskej strany prenikať pašunské kmene vyzbrojené modernými zbraňami a zaberatť územia. Podporoval ich Pakistan. Maharadža Hari Singh sa musel rozhodnúť a stavil na indickú kartu.

Neprekvapil - o tomto riešení ho presviedčal ešte v lete aj vnuk kráľovnej Viktórie, energický a skúsený admirál Louis Mountbatten, od marca do augusta 1947 posledný indický miestokráľ a potom do roku 1948 generálny guvernér v Dillí. Pripojenie k Indii malo byť podľa lorda Mountbattena len dočasným riešením. Po upokojení malo nasledovať ľudové hlasovanie a voľby. Dočasné riešenie v Kašmíre však napokon trvá oveľa dlhšie ako napríklad dočasný pobyt sovietskych vojsk v Československu po roku 1968.

Kedy sa však Kašmír oficiálne pripojil k Indii? O presnom dátume podpisu zmluvy sa živo diskutuje dodnes. Pakistanská strana tvrdí, že to bol podvod, pri ktorom na maharadžu vyvíjali nátlak.

Oficiálna indická verzia hovorila, že maharadža 26. októbra ráno dorazil letecky zo Šrínagaru do Džammú, kde večer podpísal Akt pristúpenia. Deň potom už v Šrínagare pristál prvý indický vojenský výsadok.

Podľa britských historikov sa maharadža nedostal do Džammú skôr ako večer 26. októbra a indický vyslanec premiéra Nehrúa sa tam pre zlé letové podmienky dostal až ráno 27. októbra. To by znamenalo, že indickí vojaci v Šrínagare nemali čo hľadať, lebo bez podpísania zmluvy boli na cudzom území. Nová indická verzia preto znie, že maharadža podpísal zmluvu ešte v Šrínagare, len to nespravil verejne.

Nech to bolo tak či onak, október 1947 priniesol prvú z troch kašmírskych vojen. India obsadila dve tretiny územia a Pakistan jednu. Od roku 1989 až dodnes trvá v indickej časti povstanie skupín bojujúcich za nezávislosť, alebo pripojenie k Pakistanu. Ľudské obete sa za 55 rokov rátajú na desaťtisíce a noviny vo svete sa už každodenným cezhraničným prestrelkám ani nevenujú. Raj v Kašmíre je zatiaľ stratený.

Indický premiér prišiel s vítanou iniciatívou, ktorá by mala ukázať cestu z tragického, krvavého a bolestného konfliktu medzi Indiou a Pakistanom. Je zároveň priznaním faktu, že kašmírsky problém nemá vojenské riešenie. Pakistanu chýba sila na to, aby vytrhol Kašmír spod indickej vlády, India nemôže dosiahnuť rozhodujúce víťazstvo nad Pakistanom v zložitom horskom teréne.

Problémy v Kašmíre majú svoj prvopočiatok v rozdelení polostrova v roku 1947. Kašmír, hoc prevažne moslimský, mal hinduistického vládcu, ktorý sa rozhodol pripojiť ho k Indii. Čoskoro na to sa objavili problémy, ktoré pretrvávajú dodnes. Terajšie kolo bojov sa začalo v roku 1989, keď necitlivá manipulácia kašmírskych politikov zo strany Dillí viedla k ľudovému povstaniu, ktoré sa Pakistan poponáhľal využiť.

Afganská vojna so Sovietskym zväzom sa práve skončila, čo uvoľnilo veľa pakistanských bojovníkov. Cez hranicu prúdilo mnoho kašmírskych utečencov. Vojenská vláda v Islamabade teda začala so svojou politikou „nechať Indiu vykŕvacať cez džihád“. Moslimskí fundamentalisti mali viesť cezhraničnú partizánsku vojnu, Pakistan pritom, samozrejme, svoju účasť popieral. Stratégia mala byť lacnou cestou k možnému víťazstvu, narušeniu statusu quo. No roky cezhraničných bitiek, ktoré si vyžiadali asi sedemdesiat tisíc kašmírskych, pakistanských a indických životov, ukázali, že problém Kašmíru sa nedá riešiť vojensky.

A tak je Vadžpajho snaha vítaná. Existujú náznaky, že pakistanský prezident, generál Pervez Mušarraf, tiež hľadá cestu z bludiska. Nedávno sa zúčastnil na schôdzke s predstaviteľmi rôznych názorových skupín, z ktorej sa vyklúlo intenzívne rokovanie zamerané na kašmírsku politiku. Bolo povzbudzujúce, že bol ochotný počúvať aj opozičné hlasy. Napriek tomu, skutočná zmena je ešte vždy ďaleko.

Pakistan mal dva dôvody viesť skrytú vojnu. Po prvé veril, že dlhý konflikt povedie k „vykrvácaniu Indie“ a tá sa potom rozhodne eliminovať straty a stiahne sa. Napriek tomu, že indické jednotky utrpeli ťažké straty a ich udržiavanie si vyžiadalo vysoké náklady, postoj Indie sa nezmenil. Naopak. Odpoveďou na infiltráciu pakistanských jednotiek a mudžahedínov cez Líniu kontroly (ktorá oddeľuje pakistanskú a indickú časť Kašmíru) bola nevídaná národná jednota.

Čo je ešte dôležitejšie, napriek očakávaniám pakistanských stratégov, indickú ekonomiku konflikt neoslabil. Naopak prekvitá. Štátne rezervy zahraničnej meny dosahujú dnes asi 77 miliárd dolárov, indické vedecké ústavy sú zaraďované medzi najlepšie na svete, sektor špičkových technológií priniesol minulý rok 10 miliárd dolárov – čo je viac ako celková rezerva zahraničnej meny, ktorú má Pakistan. Za najbližšie dva-tri roky by sa toto číslo malo ešte zdvojnásobiť.

Naproti tomu oživenie pakistanského hospodárstva je skôr výsledkom Mušarrafovho postoja po útokoch z 11. septembra než reálnej ekonomickej sily. Priemyselná produkcia rastie iba pomaly, vzdelanie a vedecký výskum miznú. A to je vo svete ovládanom technológiami zničujúca slabosť. Druhým dôvodom konania Pakistanu v kašmírskom konflikte bola snaha udržať ho v pozornosti médií. Myslelo sa, že napätie medzi dvoma nukleárnymi štátmi zalarmuje medzinárodné spoločenstvo – najmä Spojené štáty – ktoré potom prinúti nechotnú Indiu k ústupkom. Na zvýšenie medzinárodného strachu pakistanskí lídri vedome vytvárali o svojej krajine obraz vzdorovitého štátu, pripraveného spáchať samovraždu. Inokedy sa zas usilovali vyzeráť ako pokojní, dôveryhodní a zodpovední partneri. Takýto mix signálov urobil hrozbu nukleárnej apokalypsy dostatočne reálnou na to, aby upútala pozornosť zahraničných lídrov prichádzajúcich do Dillí a Islamabadu.

No presvedčenie, že takáto politika Pakistanu prospíše, sa ukázalo ako ďalší prešľap. V skutočnosti, keď svet, a predovšetkým USA, celkovo zhodnotil situáciu, reakcia nebola taká, ako očakával Islamabad. Predstava mudžahedínov operujúcich v štáte vlastniacom nukleárne zbrane rozozvučala poplašné zvony vo Washingtone a ten nedávno vyhlásil najväčšiu organizáciu bojujúcu proti indickej vláde v Kašmíre za teroristickú.

To by malo byť pre Pakistan jasným signálom, že pokračujúce násilie v Kašmíre mu sympatie nezíska. Medzinárodná tlač dnes omnoho častejšie obviňuje Islamabad z toho, že provokuje násilie a používa nukleárnu kartu na zvýšenie strachu, zatiaľ čo India je kritizovaná menej než v minulosti. Byť v správach už nie je pre Pakistan výhodou.

Následkom utajenej vojny bolo, že kašmírsky boj strácal medzinárodnú podporu. Vedia to všetci diplomati, ktorí reprezentujú Pakistan za hranicami, vrátane moslimských krajín. Morálna prevaha – najsilnejšia zbraň slabých – sa stráca zakaždým, keď sú v Kašmíre zmasakrovaní hinduisti. Napriek úsiliu mudžahedínskych skupín zvaliť zodpovednosť na indické ozbrojené sily, India, okupačná mocnosť, sa zasa dokázala vykresliť ako obeť skrytého terorizmu.

Na oboch stranách badať v poslednom čase istý pohyb, no ešte stále sa nedá s istotou povedať, že Pakistan má novú stratégiu. Jeho vláda sa bojí reakcie náboženských strán a extrémnych elementov v armáde. Navyše, taká veľká armáda ako pakistanská potrebuje nepriateľa. Neschopnosť zmeny dominuje v plánovaní aj v jej štruktúre. Pakistanský spisovateľ Eqbal Ahmad tvrdí, že hoci väčšiu časť zodpovednosti za kašmírsku tragédiu nesú indickí lídri, chybná kašmírka politika Islamabadu opakovane „dokázala zachrániť porážku z pazúrov víťazstva“.

Existuje teda nádej? Áno, jej podmienkou je však kompromisné ovzdušie. Obe krajiny sa musia vzdať pozícií, ktoré si pevne určili pred viac ako polstoročím. Musia sa tiež vzdať prístupu „ak ty stratíš, ja získam“ a namiesto toho sa usilovať o ekonomickú prosperitu a sociálnu stabilitu na oboch stranách. Slogan „Najprv Pakistan“, s ktorým nedávno prišiel Mušarraf a premiér Mir Zafarullah Džamali, môže byť cestou k riešeniu. V správnej interpretácii môže znamenať, že Pakistan by mal bojujúcim Kašmírčanom ponúknuť morálnu, diplomatickú a politickú podporu, no nič viac. Vojenské napätie mu len odčerpáva pakistanské zdroje a poškodzuje reputáciu.

Ak urobí Islamabad prvý krok, bude dôležité, aby Dillí rýchlo a pozitívne zareagovalo. Je nepopierateľným faktom, že Kašmírčania považujú Indiu za okupačnú mocnosť. Formálnym priznaním existencie problému, prepustením politických väzňov a súhlasom so vzájomným znížením štátom sponzorovanej nepriateľskej propagandy môže India svetu ukázať, že tiež hľadá mierové riešenie.

V konečnom dôsledku budú musieť obe strany hľadať dlhodobé riešenia. Jednou možnosťou je rozdelenie Kašmíru na dva regióny, každý s vlastnou vládou a ústavou. Jeden by bol spojený s Pakistanom, druhý s Indiou. Na ich spoločných hraniciach by bol mäkký režim, ktorý by dovoľoval ľahký tranzit ľudí a tovarov. Nedávno sa dostalo na verejnosť, že v roku 1999 dokázali indický a pakistanský premiér takmer nájsť kompromis, založený na podobnom modeli. Hranicu mala tvoriť rieka Chenab. Pakistan a India sa musia rozhodnúť, či si môžu dovoliť, aby ďalšie desaťročie vyzeralo rovnako ako predchádzajúce. Ich konflikt je ako rakovina – ide o chorobný, nekontrolovaný rast. Svoju nadchádzajúcu cestu do Pakistanu nazval Vadžpaj „tretou a poslednou“ mierovou iniciatívou svojho života. Je preto potrebné zistiť, ako sa dá predísť ďalšiemu sklamaniu.

Podstata sporu

Mohlo by sa zdať, že v spore o Džamú a Kašmír ide len o spor o zmluvy a diplomaciu, ale podstata sporu je ukrytá niekde v mentalite oboch národov.

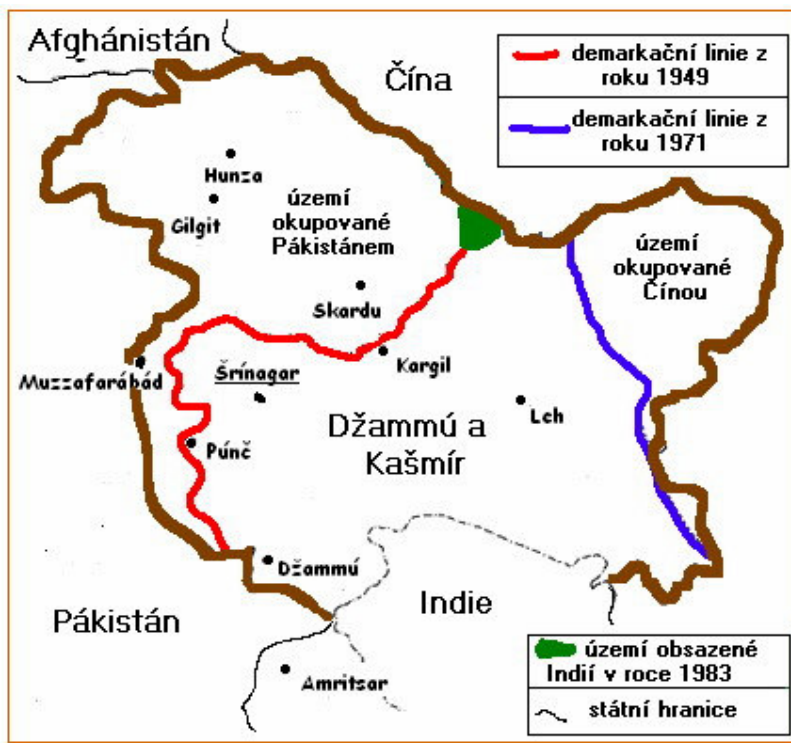
Aj malé ústupky vlády sú na oboch stranách kritizované opozíciou a v Pakistane často dochádza k búrlivým demonštráciám

Vyjasnené to nemajú ani Kašmírcania, ktorí sú už rozčarovaní prístupom oboch krajín, no hlavne sú kvôli rozdielnosti názorov bez uceleného vedenia alebo aspoň zastatej pozície na diplomatickom poli.

Hlavným problémom je nakoniec však náboženstvo. Môže byť z väčšej časti moslimský Kašmír súčasťou hinduistickej Indie? Podľa Pakistancov by bolo pripojenie Kašmíru popretím existencie samotného Pakistanu.

India stojí tiež pred touto náboženskou otázkou, ale z iného uhla. Hinduizmus totiž sám seba neprofiluje ako náboženstvo, ktoré zasahuje bežný život až tak ako Islam, no India nevie, ako sa tváriť pred Pakistanom, ktorí to hrá na náboženstvo. India by bola rada uplatnila politické riešenie problému, no náboženstvo je silnejšou zbraňou ako politika, a tak ak India nechce oslabiť svoj vplyv v Kašmíre, musí hrať na náboženstvo pomaly v rovnakej miere ako Pakistan.

Posledným bodom je aj to, že nemožno rokovať bez toho, aby boli uskutočnené požiadavky samotných Kašmírcanov, ktorých časť je za utvorenie štátu Kašmír, obývaný národom Kašmírcanov, čím by sa mohli skončiť medzinárodné spory, no radikálne moslimské a hinduistické krídla o tom nechcú ani počuť, pretože národ musí mať nejaké základy, a tie tu sú dvojaké. A to je do značnej miery pravda.

(Vy)riešenie sporu

Je na mlie vzdialené, keďže iba v poslednej dobe sa diplomatická hladina začína čeriť ponukami na summity z oboch strán, kde by malo dôjsť aspoň k parciálnemu zlepšeniu situácie, teda k čiastočnému vyriešeniu.

Najlepším možným riešením je to, aby sa Pakistan zaviazal k ukončeniu podporovania rôznych separatistických skupín v Indickej časti, ktoré z času na čas vyhodia do vzduchu hinduistický chrám alebo zabijú hinduistov v školách a podobne výmenou za odchod indických jednotiek. Potrebná by bola aj deklarácia o nepoužití jadrovej zbrane jednou či druhou stranou, ale to je skôr hudba budúcnosti, podobne ako trvalý mier v oblasti.

Záver

Vyriešenie situácie je zjavne v nedohľadne, no aj napriek rozdielom by malo dôjsť k riešeniam, ktoré by aspoň uľahčili život miestnym obyvateľom, ako zefektívnenie úradných ťahaníc, ktoré sťažujú zbytočne už dosť náročný život.

Ako sa zdá, moslimská, ale aj radikálnejšie hinduistická časť obyvateľov sa utápa v náboženských, no podobne ako ich zeme aj v diplomatických predstavách o vlastnej pravde. Keby sa pokúsili hľadať ju niekde v strede, určite by sa dohodli. Ale to už je kolotoč...